

Kultivované hovorenie

Slovenské Národné Noviny; 34/2016; 27/08/2016; s.: 7

Dnes sa opäť upriamime na hovorenú reč. Už sme zdôraznili, že hlásky ako najmenšie zvukové jednotky reči a ich vlastnosti (napr. dĺžka, ne/znelosť, striedanie a pod.) využívame pri výstavbe pomenovacích (lexikálnych) a gramatických, čiže významových jednotiek jazyka. Osvojenie správnych artikulačno-akustických návykov pri tvorení hlások je tak prvým dôležitým predpokladom kultivovanej hovorenej reči. Správnym tvorením hlások, kvalitou artikulácie sa zaoberá ortofónia, preto môžeme hovoriť o ortofonickej požiadavke na kultivovanú hovorenú (ústnu) komunikáciu.

V slovenčine k najčastejším ortofonic kým nedôslednostiam pri vytváraní hlások a chybám pri ich spájaní do vyšších zvukových jednotiek patrí nedbanlivá výslovnosť dvojhlások, obojpernej spoluhlásky v alebo spoluhláskových skupín. Dvojhlásky (na rozdiel od pravopisu, kde sa okrem ô realizujú ako zložené z dvoch písmen: ia, ie, iu) treba vyslovovať na jedno otvorenie úst, pretože ide o jednoslabičné zvuky: smiať, priam, priam-ka, šiel, u-šiel, ná-reč-ie, ná-reč-iu... Nedôslednou výslovnosťou dvojhlások je výslovnosť so spoluhláskou j v prvej časti a predĺžovanie druhej časti [vjeme, vjéme, ňijé], príp. nahrádzanie dvojhlásky dlhou samohláskou. Spoluhláska v sa v pozícii na začiatku slabiky a slova (presnejšie pred vrcholom slabiky) pred samohláskou, dvojhláskou alebo nepárovou znelou spoluhláskou vyslovuje pernozubným spôsobom: váza, viac, vlak, zviera, slovo... V pozícii na konci slabiky, slov a ich tvarov, ale aj vo vnútri slov medzi samohláskou/dvojhláskou alebo slabičným r, l a inou spoluhláskou treba túto spoluhlásku vyslovovať bez účasti zubov, iba pomocou pier, t. j. pernoperným, obojperným spôsobom: [domo?, pra?da, polí?e?ka, pr??ki...]. Druhou požiadavkou na kultivovaný ústny rečový prejav je rešpektovanie ortoepie, správnej výslovnosti – ortoepická požiadavka. Ortoepické chyby sú dôsledkom neznalosti stavby zvukovej sústavy spisovnej slovenčiny a jej zákonitostí, ktorými je previazaná s vyššími rovinami (slovníkovou a gramatickou) jazykového systému. K najčastejším ortoepickým chybám patrí nedodržiavanie kvantity hlások, ktorá má schopnosť rozlišovať významy slov a ich tvarov (sprava – správa, druhy – druhý, (k) mojím – (s) mojím...); nedôsledná výslovnosť mäkkých spoluhlások najmä v prípadoch, keď sa mäkkosť neoznačuje graficky, čiže mäkčeňom; nenáležité mäkčenie v slovách domáceho (napr. matkini, žiaden, jedni, ten, tí, tie, títo, tieto, teraz, teda, temer, odísť, nadeň, popodeň...) aj cudzieho pôvodu (napr. dekan, legenda, liter, politika, tenis...); nedôsledné spodobovanie spoluhlások; nedodržiavanie splývavej výslovnosti, t. j. viazanosti slov bez prestávky. Treťou požiadavkou na kultivovaný hovorený prejav je jeho intonačné stvárnenie – modulačná požiadavka, pretože intonačné javy sa týkajú vyšších zvukových jednotiek (slabík, taktov, viet) a vznikajú rozmanitou moduláciou (úpravou) artikulačného prúdu, čiže hlasu. Niektoré z týchto javov priamo vplyvajú na obsah a význam reči (dĺžka, vetná melódia), ostatné umožňujú rečou aj esteticky zapôsobiť (pauza, rytmus, sila hlasu).

Ivan OČENÁŠ, Katedra slovenského jazyka a komunikácie FF UMB